

Дяченко Олексій Петрович

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування

Одеський державний аграрний університет, Україна

ІСТОРИЧНІ ПРИЧИНИ ФОРМУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

За часів, коли Україна входила до складу СРСР, тіньова економіка завдячувала своїм існуванням наявному устрою у державі, що забороняв будь-які дії комерційного характеру. У радянському суспільстві досить поширеним був дефіцит на товари загального вжитку, який є іманентною властивістю планової економіки. Причиною виникнення дефіциту є загальне одержавлення національної економіки та відповідний механізм управління і функціонування [1, с. 41]. Для задоволення попиту громадян й виникали так звані «тіньовики», які знаходили можливість отримати потрібний товар.

За радянської доби сектор тіньової економіки складав 10 % ВВП, де були задіяні близько 30 млн. осіб, що перевищувало 20 % загальної чисельності зайнятих у народному господарстві [2, с. 91]. Командно-адміністративна система управління із жорсткою централізацією планування та карткового розподілу ресурсів, владними мотиваціями, орієнтуваннями на кількісні параметри сприяла розвитку структурних елементів тіньової економіки. Значне поширення тіньової економіки відбувалося у сфері послуг та роздрібною торгівлі, що є підтвердженням соціальної складової цього явища.

Тіньова економіка має досить визначене соціально-економічне коріння, яке тісно пов'язане з причинами, що породжують економічну злочинність. Серед основних причин виникнення та функціонування тіньової економіки за радянської доби, що трансформувалися в економічну систему України, та чинників тінізації національної економіки на сучасному етапі розвитку країни можна виділити такі:

– низька конкурентоспроможність власно виробленої продукції, витіснення власного виробництва імпортом, монополізація виробництва;

– збитковість промислового виробництва та занепад сільського господарства;

– розширення зовнішньоекономічної діяльності, збільшення кола учасників зовнішньоекономічної діяльності, відкриття зовнішніх ринків, загострення конкурентної боротьби, насамперед із виробниками країн «третього світу», що спонукають знижувати витрати всіма легальними і нелегальними способами;

– орієнтація на експорт сировини і споживчий імпорт;

– деградація і руйнування наукомістких виробництв, а відповідно й різке зниження інтересу до якісної освіти та науки;

– неадекватне державне регулювання економіки, оскільки вважається, що частка неофіційної економіки безпосередньо залежить від трьох параметрів: ступеня регулятивного втручання, рівня оподаткування і масштабів корупції;

– нерозвиненість кредитно-грошових відносин, яка спровокувала явище незаконної трансформації безготівкових грошових коштів у готівку;

– слабка розвиненість банківської системи та її відрив від інвестицій у реальний сектор;

– недосконалість правової основи господарської діяльності, що сприяє порушенню приписів, і, як наслідок, тягне за собою заподіяння матеріальної шкоди державі;

– недосконалість податкового законодавства, що породжує можливість приховування доходів (прибутку) та інших об'єктів оподаткування;

– зменшення реальних надходжень до бюджету, хронічний бюджетний дефіцит, що обумовлює безперервне зниження державних витрат, руйнування соціальної, правової та оборонної інфраструктури і майже безперервну інфляцію;

– наявність різноманітних форм власності. Одночасне їхнє існування є об'єктивною необхідністю, що породжує протиріччя понять «державне» та «приватне», оскільки формується відношення до державної власності як до «нічийної»;

– структурна та економічна кризи, які ускладнюють ситуацію на ринку праці, що, своєю чергою, викликає сплески малого підприємництва, недостатню зайнятість працівників на підприємствах і самостійну зайнятість;

– систематичні невивплати заробітної плати, що стають живильним середовищем для інтенсивного зростання тіньових відносин;

– використання своїх здібностей не повною мірою, споживацькому підході дожиття;

– внутрішня міграція з провінцій у великі міста та вимушена внутрішня міграція з депресивних регіонів. До того ж, поселення мігрантів часто стають анклавом тіньової економіки.

Отже, розвиток тіньової економіки обумовлений не лише переходом національної економіки на ринкові рейки, а й спадковими чинниками розвитку України в складі Радянського Союзу.

Література:

1. Гришова І.Ю. Корупційні ризики та зарубіжна методологія їх оцінки в системі економічної безпеки / І.Ю. Гришова., О.О.Красноручський // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 4 (4). – С.40-46.

2. Наумов О.Б. Інституційні детермінанти й стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства / І.Б. Жиляєв, О.Б. Наумов, Л.М.Наумова// Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. - № 5. – С.89-95.